

Két nagy magyar matematikus születésének évfordulóját ünnepeljük az idei esztendőben.

Életpályájuk hol szétvált, hol összefonódott, mint életük utolsó évtizedében is, amikor mindketten a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanítottak. Egy azonban közös volt életükben: mindketten világhírnévre tettek szert, s munkásságuk a matematika egy-egy fejezete kialakulásának elindítója lett. A matematikusok és matematika tanárok idősebb nemzedéke még személyesen ismerhette őket, élvezhették előadásait és személyiségük varázsát. Az ifjabb nemzedékek számára megőrizték emléküket azok a tételek és tudományos eredmények, amelyek nevüket viselik. Számos történet és anekdota – mely közszájon forog – őrzi tudós és emberi arcuk egy-egy jellegzetes vonását.

FEJÉR LIPÓT (1880–1959)

Fejér Lipót 1880. február 9-én született Pécsen. A pécsi főreáliskolában érettségizett. A budapesti műegyetemi és tudományegyetemi tanulmányai után Berlinben, Párizsban és Göttingában tanult Első nemzetközi sikerét másodéves egyetemi hallgató korában aratja, 1900-ban, amikor alapvetően fontos eredményt ért el az ún. Fourier-sorok elméletében. E felfedezés a fiatal egyetemistát kora első matematikusainak sorába emelte. Eredményeivel az analízis egyik jelentős területén nyitott új utakat, s ezáltal megindítója lett a matematika egy ma is sokak által művelt ágának.

1901-ben a budapesti tudományegyetemre kerül, doktorátust szerez, és 1905-ben a kolozsvári egyetem magántanára lesz, ahol 1911-ben nyilvános rendes tanárrá nevezik ki; innen a budapesti tudományegyetemre kerül, s itt is működik haláláig.

1908-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, majd 1930-ban rendes taggá választják. 1933-ban az amerikai Brown egyetem díszdoktorává választja. 1918-ban elnyeri a Magyar Tudományos Akadémia nagydíját. 1948-ban a Kossuth-díj arany fokozatával tüntették ki, majd később megkapta a Munka Vörös Zászló Érdemrendjét is.

1950-ben hetvenedik születésnapja alkalmával Riesz Friggyessel együtt a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem díszdoktorává avatja. 1959-ben halt meg Budapesten. A középiskolásoknak szóló tanulmányokban róla inkább csak azt szokták említeni, hogy 1897-ben a Matematikai és Fizikai Társulat negyedik országos tanulóversenyén (a mai Kürschák József verseny elődjén) ötletes megoldásaival a második díjat nyerte.

Fejér Lipót írásos hagyatéka révén egy kissé előbbre tudjuk helyezni matematikai érdeklődése kibontakozásának időpontját. Érettségije előtt egyik rokonához a következőket írta: A „Journal des Mathématiques Élémentaires”-be állandóan dolgozom. Már én magam is tűzök ott ki feladatokat, amelyeket azután a francia ifjak oldanak meg.

Egyik francia nyelvű kézirata őriz is négy általa 1897-ben kitűzött feladatot. Ezek szó szerinti fordítását közöljük most, hogy megoldásukon olvasóink gondolkozhassanak.

1. Tekintsünk egy O középpontú kört és egy ABC háromszöget, amelynek oldalai érintik a kört. Keresendő az ABC háromszög köré írt kör középpontjának geometriai helye, ha tudjuk, hogy az $OA \cdot OB \cdot OC$ szorzat konstans.

2. Megszerkesztendő az ABC háromszög, ha adott az AB és az AC oldal, továbbá tudjuk, hogy az A szög két szögfelezője egyenlő (t. i. a belső és külső).

3. Tekintsük az egyenlő oldalú ABC háromszöget. Keresendő a háromszög síkjában lévő P pont geometriai helye az alábbi két esetben:

(I.)
$$PA = PB + PC$$

(II.)
$$PA^2 = PB^2 - PC^2.$$

4. Adott az e egyenes és az M , N és S három pont. Megszerkesztendő az az ABC háromszög, amelynek BC oldala az e egyenesen van, AB és AC oldala átmegy az M , illetve az N ponton, továbbá súlypontja S .

RIESZ FRIGYES (1880–1956)

Riesz Frigyes 1880. január 22-én, Győrött született. A középiskolát Győrben végezte, s az érettségi letétele után 1897-ben a zürichi műegyetemre iratkozott be. A tudományos hivatás utáni hajlama azonban győzedelmeskedett a biztosabb megélhetést nyújtó mérnöki pálya vonzóerején, és tanulmányait 1899-től a budapesti tudományegyetemen folytatta, majd egy évet töltött Göttingában. 1902-ben Budapesten avatták doktorrá.

Tanári oklevelének megszerzése után 1904-ben Lőcsén, majd 1908-tól Budapesten vállalt középiskolai tanári állást. Eközben egyre nagyobb sikerrel kapcsolódik bele a valós függvénytan terén kevésbé előbb megindult kutatásokba s közli azóta klasszikussá vált eredményeit. Tudományos sikereinek elismeréseképpen 1912-ben a kolozsvári tudományegyetemen rendkívüli tanári, majd 1914-ben nyilvános rendes tanári kinevezést nyer, s 1916-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választja.

1920-tól Szegeden folytatja munkáját, ahol virágzó és nemzetközi elismerésnek örvendő matematikai centrumot alakít ki. A Magyar Tudományos Akadémia 1936-ban rendes tagjává választja, s a szegedi tudományegyetem 1925-26-ban, majd 1945-ben, különösen nehéz körülmények között, a rektori tisztség betöltésével bízta meg.

Röviddel ezután meghívást kap a budapesti tudományegyetemre, ahol 1946-ban foglalja el tanszékét. 1945-ben neki ítélik oda a Magyar Tudományos Akadémia nagydíját, 1949-ben Kossuth-díjjal tüntetik ki, majd 1953-ban a Kossuth-nagydíjat nyeri el. A párizsi Tudományos Akadémia 1948-ban levelező tagjává választja, majd a müncheni Bajor Tudományos Akadémia és a lund Svéd Királyi Fiziográfiai Társaság külső tagja lesz. 1946-ban a szegedi tudományegyetem díszdoktorrá avatja, majd 1950-ben, hetvenedik születésnapja alkalmából, ő lesz Fejér Lipóttal együtt a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem újonnan alakult természettudományi karának egyik első díszdoktora. Ezt követi 1954-ben a párizsi Sorbonne díszdoktori címe.

Fokozatosan romló egészségi állapota ellenére egyetemi előadásait 1955 tavaszáig megtartotta. Életének utolsó hónapjaiban azonban kórházi ápolásra szorult, s hosszas szenvedés után 1956. február 28-án ragadta el a halál.

Az életrajzi adatokhoz felhasznált forrásmunkák:

Riesz Frigyes összegyűjtött munkái. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

Sain Márton: Matematikatörténeti ABC. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.

Szénássy Barna, Fejér Lipót írás hagyatékának feldolgozása közben szerzett ismeretei.